

РАТКО ЂУРОВИЋ (Београд)

О ПОЗОРИШНОМ КОМАДУ „МАКЕДОНАЦ НА ИЗБОРИМА“
ИЗ 1921. ГОДИНЕ

1

На дан 19. маја 1921, у Никшићу, у сали његовог првог Радничко-занатлијског удружења, домаћа Пјевачко-дилетантска трупа „Милутиновић“ приказала је позоришни комад „Македонац на изборима“.

То је први пут да се у Црној Гори, а колико знам и у земљи, појавило на позоришном плакату ово цијењено национално име, а на нашим сценама лик Македонца. Па какав је то позоришни комад? Ко му је аутор? О чему или о коме говори и размишља тај текст? И каква је то трупа која га је извела?

Иако досад нијесмо успјели да дођемо до имена писца и оригиналног скрипта, ипак и о томе и о осталоме сазнајемо и можемо судити по тадашњим гласилима и неким архивским изворима.

О овом комаду и друштву „Милутиновић“ писали су, усputно и у друге сврхе, др Ђорђе Пејовић, др Нико Мартиновић и др Јован Бојовић.

2

Прво, како је ово друштво добило име великог глумца Добривоја-Добрице Милутиновића (1880—1956), који је за живота био слављен до правог дивљења и од чије је личности, као романтичног чаробњака сцене, био створен култ и жива легенда, како тврде његови биографи?

Ова дружина основана је средином 1919. у Никшићу, у почетку под именом „Добрица Милутиновић“, а касније само под називом „Милутиновић“. Ово друштво је заправо наставак раз-

вијеног аматерског живота, музичког и драмског, у предратном Никшићу.*

У свом напису „Рођаку Добрици“, објављеном у споменици поводом јубилеја Добрице Милутиновића, 16. априла 1923. у Београду, никшићки аматер и доцније новинар и драмски писац Марко Каваја (1892—1953), поред другог, пише Добрици: „Ти си надалеко увек говорио истину, креирао живот и свима си нам био близак, познат, наш, својта...“

Каваја завршава писмо: „Радостан сам што је баш моје родно место — мали Никшић, знајући те само преко мене и мојих другова који долазише у Београд да напајају душе, овјековјечило твоје име назвавши своје обновљено дилетантско позориште „Добрица Милутиновић“. Једино ми је још жеља, и стављам Ти је у аманет, да обиђеш малу, чисту варош испод Оногошта и Требјесе и да узмутиш, узбудиш мирну чаршију њену макар једне ноћи. Буди уверен, бићеш мој најмилији гост и пићеш чисто, природно и нетакнуто вино“.

И поред робачког позива, вјероватно оба Каваје — Илије и Марка, и замамљивог пића, Милутиновић је гостовао у Никшићу тек 1926, када више није постојала трупа која је носила његово име, него је, по забрани њеног рада почетком 1922. због пјевања револуционарних пјесама, претворена, средином 1923, у Позоришно друштво, неку врсту градског позоришта. Прије тога, у вријеме доношења Обзнане, децембра 1920, из друштва су растјеране присталице КПЈ, па је оно потпало под контролу и уплив Радикалне странке и њеног Окружног одбора, у чијој је организацији и програму приказана представа „Македонац на изборима“.

3

Што се засад може знати и домислити о овом позоришном комаду? Што он приказујући казује — како и зашто?

На основу тадашњих новинских вијести, комад „Македонац на изборима“ је била једночинка пропагандног жанра. А та пропаганда само је могла да буде једностраначка — у служби и на корист Радикалне странке, која је и наручила њену изведбу.

Читав друштвени живот Црне Горе у новоствореној држави био је по првом свјетском рату до грубости и нехуманости исполитизиран, да је и мјесечина била постала политика, што би рекао Крлежа. Све политичке странке у Црној Гори имале су тада своја гласила. С великом халабуком и лелеском, као на пазарима и покајањима, грађанске странке су у борби за бираче, водиле, оштре полемике. Свако је сваком настојао да при-

* Театролог Вељко Шакотић тврди да је ово Културно-умјетничко друштво основао никшићки аматер и књијар Илија Каваја (1900—75) и да је водио драмску секцију („Библиографски вјесник“, Цетиње, 1888, бр. 2, 246).

веже канту за реп. Због увреда и подвала непрестано се парничило по судовима. Политиканство је било код многих на танке гране свело урођено црногорско господство, о којем је тако лијепо говорио Борислав Пекић приликом примања Његошеве награде. О овој појави, у овом међуратном периоду, историчар Душан Вуксан каже: „У борби се нијесу бирале ријечи, све је било дозвољено, само да се противник што више понизи. Противници су одговарали истом мјером. Но, на то се у ово доба, доба разбукталих страсти, није ни гледало. Главно је било да се непријатељу наноси штета, а споредно је било што је та штета била заједничка“. („Преглед штампе у Црној Гори 1834—1934“, Цетиње, 1934, 63).

Све је то условљавала и тамна страна менталитета — жеља за власт, господарење људским судбинама и похлепа. Зато Вуксан и наводи, на 64. страни своје књиге, неки новински цитат из 1921. године: „Ниће више личних амбиција под мањим комадом нема, и оправданих и неоправданих, него код појединаца и оних који су позвани да руководе судбином народном, него што је то случај у нас. Свак мисли да је позван за све, достојан за све, и да без њега не би се ни земља окретала око своје оси. И то (је), на жалост, мишљење и без утрошка — и снаге, и воље, и истрајности, оспособљавања, и личне вриједности.“ У таквој атмосфери, гдје је све било подвргнуто политичким тенденцијама и сузбијању социјалних и националних немира и права, појавио се комад „Македонац на изборима“. Изгледа, не само у Никшићу, него, према неким подацима, у некој од својих варијанти, и на сличним радикалским приредбама у Подгорици и Колашину.

4

Што је могао тај комад, у таквим приликама, друго да буде до гола агитка за спровођење политике Радикалне странке.

Притиснут политичком агресијом и мућкарењем, сигурно је да се наш драги Македонац нашао у великој невољи и конфузији. Зову га на биралишта разне странке, а њихови кортешки траже његов глас, обећавајући му Маркове конаке, а ствари стоје како стоје: његова земља је распарчана и насилно укључена у све балканске државе, од којих ни једна није признавала македонски национални индивидуалитет. А национално име било му је сведено на локално значење, а употреба језика забрањена.

За фиктивни лик Македонца у овом комаду, чији су се стварни сународници наши на биралиштима 1919. и 1920. као на стрелишту, радикалска пропаганда је била одредила буквални драмски задатак. Пошто је исмијао све противничке партије, па, вјероватно и КПЈ која је једина правилно постављала питање самосвојности македонског народа и чији је мото у

Црној Гори био: „Пролетери и пригњечени народи свијех земаља, уједините се!“, овај силом израдикалисани Македонац опредијелио се за Радикалну странку.

Смисао овог комада, у та времена тријализма и унитаризма, био је само у једном: Гласајте Радикалну странку! Видјели сте како су смијешни сви политички програми у земљи, сем Радикалне странке. Зато је она и једина могла да придобије Македонца, тога скромног и марљивог раденика, душевног и часног човјека, каквог га само и познајете. Зато смо и узели њега да за нас позира и агитује — поручивала је радикалска представа. И досољавала: угледајте се, Црногорци, на њега! И за њега и за вас она је једини спас. Отуда смо симболично и приказали овај комад и уручили вам овај позив баш на Спасовдан, 19. маја 1921. године.

5

Живот је на крају био старији од свега. Понудио је кроз југословенски рат и револуцију другачија рјешавања загонетке историје.

„Македонац на изборима“ показао се само као пролазна шпекулација и насиље над „пригњеченим“ македонским и црногорским народом.

ЛИТЕРАТУРА

„Црна Гора“, Цетиње, 1921, бр. 47 и 1924, бр. 3; „Народна ријеч“, Цетиње, 1919—23; „Слободна мисао“, Никшић, 1992—23; „Јубилеј Добрице Милутиновића 16. априла 1923“, Београд, 1923, 36; Ј. Р. Бојовић: „Жене Црне Горе у револуционарном покрету 1918—1945“, Титоград, 1969, 40; Н. С. Мартиновић: „Комунистички омладински покрет у Црној Гори“, „Историјски записи“, Цетиње, 1956. XII, 211; Ђ. Д. Пејовић: „Просвјетни и културни рад у Црној Гори 1918—1941“, Цетиње, 1982, 46, 47, 153, 167, 185; В. Шакотић: „Културно-умјетничка друштва у Никшићу између два рата“, Никшић, 1983, 87.

Ratko Đurović

ON THE 1921 PLAY »A MACEDONIAN IN ELECTIONS«

(S u m m a r y)

For the first time a name of a Macedonian national appeared on a theatre poster in Nikšić in 1921. It was in the anonymous author's play »A Macedonian in Elections« performed by the Nikšić amateurs (debutants). This short play bore all the marks of the political struggles of the time and was in service of the conservative radical party.

It remains to discover the author of the text and its original version (or manuscript).